

سرلشگر هادی آتابای، افسر ژرمنوفیل ارتش پهلوی

۱۰ شهریور ۱۴۰۱ ساعت ۲۲:۱۷

پس از به سلطنت رسیدن رضاشاه سرهنگ هادی خان آتابای به ریاست صحنه کل ارتش منصوب شد و در سال ۱۳۰۷ به درجه سرتیپی ۵ ارتقا یافت. سپس برای تکمیل تحصیلات خود به آلمان اعزام شد. در این زمان سیاست گرایش به آلمان در ایران دوره رونق خود را طی می‌کرد. سرهنگ آتابای در این سفر با سازمان اطلاعاتی آلمان مرتبط شد و پس از بازگشت به عنوان عامل اطلاعاتی این سازمان در ایران به فعالیت پرداخت و گزارش‌های خود را با استفاده از تسهیلات محموله‌های دارویی ارسال می‌کرد...

دولت انگلستان با طرح‌ریزی و اجرای کودتای سیاه در سوم اسفند ۱۲۹۹ شمسی توسط رضاخان میرپنج (به عنوان بازوی نظامی و امنیتی کودتا) و سیدضیاءالدین طباطبایی (به عنوان بازوی سیاسی کودتا) پروژه تشکیل و سازماندهی ارتش مدرن و نوین ایران را در راستای اهداف خود محقق نمود و رضاخان با کسب عنوان سردار سپه و کنترل شدید نظامیان و نیروهای مسلح موثر در پیروزی کودتا؛ حدود دو ماه بعد از کودتا فرمان سازماندهی جدید و مدرن قشون ایران را صادر کرد. در راستای تحقق بخشیدن به این امر؛ رضاخان استراتژی خلع سلاح و جابه‌جایی و مهاجرت اجباری عشایر و ایلات و همچنین سرکوب قبایل و ایلاتی را که از اواخر دوره قاجاریه از دولت فرمانبری نمی‌کردند، در دستور کار اصلی سیاست امنیتی و نظامی خود قرار داد. ۵ با اصرار و تلاشهای رضاخان بریگاد قزاق ایرانی، پلیس جنوب، ژاندارمری و سایر واحدهای نظامی در نیروهای مسلح واحدی متحد شدند. ۶ بودجه و هزینه‌های نظامی نیز به طرز چشمگیری افزایش یافت و در سال ۱۹۲۲/۱۳۰۱ ش، حدود ۴۷ درصد از کل بودجه دولت مرکزی را تشکیل می‌داد. علاوه بر آن رضاخان با اتخاذ یک سیاست هوشمندانه و بدون در نظر گرفتن ماهیت متفاوت و متمایز دو نهاد ارتش و سیاست، بیشتر نظامیانی را که در جریان حمله به تهران و تحقق اهداف کودتا، وی را یاری نموده بودند، در شمار نخبگان سیاسی کشور در آورد و بسیاری از مناصب سیاسی و اداری کشور را به آنها واگذار نمود.

سرلشگر دکتر هادی آتابای: افسر ژرمنوفیل ارتش پهلوی

سرلشگر دکتر هادی آتابای فرزند حاجی محمدجعفر و بیگم خانم متولد ۱۲۷۱ ش. ۱ از افسران قزاقخانه بود که در ابتدا به عنوان دستیار پدر که طبیب قزاقخانه بود در این نیرو مشغول به کار شد و به طبابت پرداخت. سپس برای ادامه تحصیل به آلمان رفت، با مدرک دکترای پزشکی به ایران برگشت و به طبابت در مدرسه گروهبانی نیروی قزاق مشغول شد. در سال ۱۲۹۹ ش. در دسته کوهستانی مدرسه گروهبانی بود که سرکوبی جنبش جنگل و عقب راندن روسها از شمال کشور را برعهده داشت. ۲ در سال ۱۳۰۱ ش. با فاطمه همدان السلطنه نخستین دختر رضاخان سردار سپه، وزیر جنگ دولت مستوفی‌الممالک، ازدواج کرد ۳ و در همین

سال به درجه سرهنگی ارتقا یافت و در ضمن به ریاست صحیه لشکر مرکز منصوب شد. ۴.

پس از به سلطنت رسیدن رضاشاه سرهنگ هادی خان آتابای به ریاست صحیه کل ارتش منصوب شد و در سال ۱۳۰۷ به درجه سرتیپ ۵ ارتقا یافت. سپس برای تکمیل تحصیلات خود به آلمان اعزام شد. در این زمان سیاست گرایش به آلمان در ایران دوره رونق خود را طی م‌ل‌گ‌ر‌د. سرهنگ آتابای در این سفر با سازمان اطلاعاتی آلمان مرتبط شد و پس از بازگشت به عنوان عامل اطلاعاتی این سازمان در ایران به فعالیت پرداخت و گزارشهای خود را با استفاده از تسهیلات محموله‌های دارویی ارسال م‌ل‌گ‌ر‌د. ۶. سرتیپ آتابای در سال ۱۳۱۷ به درجه سرلشکری ارتقا یافت ۷ و همچنان در پست خود ابقا شد.

در سوم شهریور ۱۳۲۰ ش.، با حمله متفقین به ایران، به دستور رضاشاه ستاد جنگ به ریاست سرلشکر ضرغامی تشکیل شد که دواير مختلفی را شامل م‌ل‌ش‌د؛ یکی از این دواير دایره بهداری به ریاست تیمسار سرلشکر آتابای بود. این ستاد پس از استعفای رضاشاه منحل اعلام شد و در پی تصفیه‌های که متفقین برای پاکسازی ارتش ایران از عوامل وابسته آلمانی انجام دادند در ششم آبان ۱۳۲۰ اکثر رؤسای این ستاد یا بازنشسته شده یا از ارتش اخراج شدند. سرلشکر هادی آتابای نیز از ارتش اخراج و به وزارت بهداری منتقل شد. ۸. اما متفقین تنها به این اقدام اکتفا نکردند و تصمیم جدی‌تری برای ژرمنوفیل‌های نظامی گرفتند؛ برای این منظور در اوایل سال ۱۳۲۱ آتابای را به «علت داشتن سوابق جدی به طرفداری از آلمانها» ۹ بنابه تقاضای سفارت انگلیس به کرمان تبعید کردند و تحت نظر شهربانی قرار دادند. با توجه به اینکه احتمال پیروزی آلمانیها در جنگ از بین نرفته بود نظارت بر حرکات ژرمنوفیل‌ها از سوی متفقین در ایران صورت م‌ل‌گ‌ر‌ف‌ت و به همین جهت آتابای در کرمان نیز به شدت تحت نظر کنسولگری انگلیس بود و رفت و آمدهای وی به تهران گزارش م‌ل‌ش‌د. سر ریدر بولارد در مکتوبی به نخست‌وزیر وقت، احمد قوام‌السلطنه، از سفر آتابای به سیرجان و ملاقات وی با حسین بوچاقچی که از هواداران آلمان بود اظهار نارضایتی کرد و به وی تذکر داد: «مشارالیه باید کاملاً از علی که به آن واسطه، سرتیپ آتابای به کرمان منتقل گردیده کاملاً با خبر باشد و ممنون خواهد شد تعلیمات خیلی فوری به مشارالیه صادر گردیده که این قبیل کارها را تکرار نکنند و چنانچه مجدداً مرتکب این ب‌ل‌ااحتیاطی گردد سفارت اعلیحضرت پادشاه انگلستان ممکن است لازم بداند به دولت ایران تأکید کند که سرتیپ آتابای را به نقطه دیگر انتقال دهند.» ۱۰ این جریان ملاقات توسط قوام پیگیری شد و به همین مناسبت فرمانده لشکر کرمان سرتیپ کاووسی از سوی وی توبیخ شد و به آتابای نیز تذکر داده شد که «چنانچه متوجه موقعیت مشکل خود نشود و رفتاری خارج از حزم و احتیاط بنمایند وضعیت خود را مشکل‌تر نموده و ناگزیر با وضعیت محدودتری به محل دیگری منتقل خواهند شد.» ۱۱.

سرلشکر آتابای تا سال ۱۳۲۴ همچنان در تبعید بود و در اواخر سال ۱۳۴۷ درگذشت. زندگی مشترک او با همدمالسلطنه با تبعید رضاشاه به پایان رسید و حاصل این ازدواج سه فرزند به نامهای امیررضا، ملکه اقدس (سیمین) ۱۲ و سیروس آتابای بود که به آنان نیز مشاغلی در دربار داده شد.

پی نوشتها:

۱. سند شماره ۳ تا ۱۱۶-۲-۷-۱۱، مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران.

۲. «قدم به قدم با میرپنج رضاخان»، ابراهیمی، سالنامه دنیا، شماره ۱۵، سال ۱۳۳۸. ص ۶۰.

۳. سند شماره ۳ تا ۱۱۶-۲-۷-۱۱، مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران.
۴. باقر عاقلی. رضاشاه و قشون متحدالشکل. تهران، نامک، ۱۳۷۹. ص ۱۳۴.
۵. باقر عاقلی. روزشمار تاریخ ایران از انقلاب مشروطه تا انقلاب اسلامی، تهران، گفتار، ۱۳۶۹. ج ۱، ص ۱۶۲.
۶. از ظهور و سقوط مجموعه اسناد لانه جاسوسی آمریکا ترجمه و تنظیم: دانشجویان پیرو خط امام. تهران، مرکز اسناد لانه جاسوسی آمریکا، ۱۳۶۶. ص ۱۲۵.
۷. رضاشاه و قشون متحدالشکل، ص ۶۷۰.
۸. روزشمار تاریخ ایران، ج ۱، ص ۲۴۰.
۹. ایران در اشغال متفقین «بازداشتشدگان»، تهیه و تنظیم: اداره کل آرشیو، اسناد و موزه. تهران، مرکز اسناد ریاست جمهوری، ۱۳۷۶. ص ۳۱.
۱۰. پیشین، ص ۳۲.
۱۱. پیشین، ص ۳۵.
۱۲. سند ۳ تا ۱۱۶-۲-۷-۱۱، مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران.

آدرس مطلب :

<https://www.cafetari.kh.com/news/48896/سرلشگر-آتابا-هاد-سرلشگر>